

ZÁKLADNÍ PRINCIPY NAKLÁDÁNÍ S LESY V DVACETILETÉ KAUZE „NÁRODNÍ PARK ŠUMAVA“

Vladimír Krečmer

Když v březnu 1991 došlo vládním nařízením č. 163/1991 k založení našeho největšího Národního parku Šumava (NPŠ) s nadprůměrnou lesnatostí v horské a podhorské oblasti, od samého začátku se ukazovaly známky zásadně rozdílných názorů na nakládání s jeho lesy kategorie zvláštního určení s funkcí ochrany přírody. To, co se zdálo vyplývat ze stěžejních úloh parku, naznačovaných vládním nařízením, byla ochrana lesních ekosystémů s jejich postupnou druhovou a strukturální přeměnou tak, aby mohly být výhledově převáděny na samovolný vývoj. Druhým stěžejním úkolem bylo zlepšování životního prostředí v lesích.

Principy (paradigmata) aneb trocha historie nakládání s lesy

Paradigma zvané lesnické

Lesnické paradigma spočívalo na koncepci dlouhodobé transformace v NPŠ naprosto převažujících kulturních lesních ekosystémů (monokultur smrku). Jednou z klíčových záležitostí bylo vyhnout se velkoplošným disturbancím lesů vyšších poloh; máme na mysli především mnohaletou destrukci stromů. Na nich jako na edifikátorech – základních prvcích struktury ekosystémů – přece závisejí základní přírodní procesy v lesním ekosystému. Zásadní změny struktury jsou provázány zákonitě změnami životního prostředí v lesích i funkcí lesních ekosystémů nejen interních, ale i externích, chcete-li funkcí krajinyotvorných. Na tomto ideovém základě se v mnohých obměnách praktikovalo nakládání s lesy parku do roku 1999.

Lesnické paradigma vychází z principu předběžné opatrnosti – v národním parku nikoli z hledisek trvale udržitelné produkce dřevní suroviny, nýbrž funkcí lesa jako složky životního prostředí. Je tedy také základním principem environmentálním: zohledňuje nejen charakter lesních ekosystémů, nýbrž i existenci národního parku uprostřed kulturní krajiny jako další zásadní faktor jeho managementu. P. Šamonil (Lesnická práce 11/2010) počáteční mnohaletou diferenciací názorů charakterizuje tak, že „proti nedostatečně podloženým argumentům, v podstatě přírodovědeckým paradigmátům, stál v oné zcela nové situaci jako argument princip předběžné opatrnosti a několikasetletá zkušenost lesníků, zaměře-

ných ale na jinou společenskou objednávku (produkcí dřeva)“. Za zamýšlení a zdůraznění k této upřímné výpovědi stojí, že:

- poprvé se tu veřejně uznává, jak úsilí zavést divočinu na Šumavě – a tedy nakládání s kulturní krajinou v rozsáhlém měřítku – nebylo dostatečně odborně podloženo;

- lesnickému paradigmatu se neoprávněně podsouvá, že jeho jediným podkladem mají být obavy z ekonomických škod na produkci dřeva. Jakoby se přehlédlo, že skončily doby, kdy společenská objednávka pro lesnictví bývala jen objednávkou sortimentů dřeva a dalších tržních komodit. Lesnické paradigma už nemusí mít na zřeteli jen produkci dřeva.

Přece už dvě stovky let se věda zabývá environmentálními funkcemi lesů, zásadně významnými pro kulturní krajinu a její prostředí – zejména u lesů vyšších poloh. Jestliže národní park byl zřízen uprostřed dávno zkulturněné, ba obytné krajiny, pak podpisem zakládací listiny nemohou mizet ze zřetele veřejně prospěšné funkce jeho lesů.

Snad přívrženec extrémních filosofických názorů, ideolog fundamentálního environmentalismu, může tak významné sociálně-politické hledisko opomíjet či neuznávat v přípravě koncepce i v tvorbě plánů péče národního parku charakteru NPŠ. Přesto proti tomuto tzv. lesnickému paradigmatu stála od počátku NPŠ zcela protichůdná idea rychlého nástupu bezzásahovosti v NPŠ na co největší ploše, a to bez úvahy čehokoliv jiného v možných následcích očekávatelné velkoplošné disturbance kulturních smrkových ekosystémů. Až do roku 1999 nejvyšší státní orgán ochrany přírody – MŽP ČR – odolával velkému tlaku

ekologů a ekologistů a prováděný management lesů se snažil být blízký paradigmatu, jež zveme lesnickým, tedy koncepci podložené vědeckými argumenty.

Paradigma přírodovědné

Vzniklo v rámci záměru vytvořit „divočinu“ v NPŠ přenecháním lesních ekosystémů přírodním silám k samovolnému vývoji s přechodovým obdobím v řádu jenom roků. Toto ideové zadání je zdůvodňováno tím, že „máme mnoho kulturní krajiny a málo přírody“, „prales nelze vypěstovat“ a že „nerušený průběh přírodních procesů může být osobitým předmětem ochrany“ jako paradigma přírodovědné. Vzpomeňme, jak v 90. letech odpovídal představitel hnutí Duha na varování před velkoplošnou kůrovcovou disturbancí: „Nechme to být a jen se dívejme, co to udělá“. Takové doporučení nebylo doložitelné standardními vědeckými argumenty – vycházelo ze společensko-etických a filosofických názorů. Nebralo na vědomí, že NPŠ neodpovídá kategorii II podle definice IUCN, ani nezbytné důsledky. Tragédie spočívala v tom, že tento názor převzal odpovědný státní orgán – MŽP ČR. Je zřejmé, že jde o naprosto jiné postupy v managementu lesů i oproti tomu, co ukládalo NPŠ zakládací vládní nařízení 163/1991. Ideologie dala jiný úkol, jenž stojí mimo vědy, a ty jsou povinny jen na něm bádat: že divočina je možná a jak k ní dospět. Nezdá se, že opět jako častěji v dějinách má být věda služebnicí – „*sciencia ancilla*“? Záplava emocí tomu i nasvědčuje.

Přírodovědné paradigma nakládání s lesy – máje na mysli výlučně ochranu přírody samé

o sobě – vychází z hledisek ideologie environmentalismu, která vytěsňují etická a filosofická hlediska bytí lidské společnosti (tzv. antropocentrická) etickými a filosofickými biocentrickými hledisky, např. hlubinné ekologie. To má za následek řadu možných rizikových efektů. K tomu se dočítáme (Šamonil, LP 11/2010) o národním parku – kupodivu poprvé po dvou desítkách let, že „*koncepte ochrany přírody v principu nemůže nabídnout řešení komplexní*“! Je to logické, protože nezahrnuje než svoje společensko-etické a filosofické hledisko. Tudíž nemůže být aplikována jako definitiva ani pro národní park, zřízený v kulturní krajině, jestliže nejsou předem zvážena možná rizika pro ni, a to jako podstatná hlediska společensko-etická. Přesto se tak stalo: přírodovědné paradigma jako doktrína MŽP ČR od roku 1999 a jednoznačně od roku 2003 řídilo management lesů NPŠ.

Takový postup, jež P. Šamonil dobře charakterizoval jako nedoložitelný standardní vědeckou argumentací, odpovídá obecné relativitaci, jak je podle filosofů jedním z charakteristických rysů postmoderní éry. Postihla vědy i právní normy (např. zákon 114/1992 Sb. – viz publikace nakladatelství Lesnická práce - Lesní hospodářství v právních souvislostech s ochranou životního prostředí a ochranou přírody, II. vydání 2009, a v jistém smyslu i nálezu Ústavního soudu ČR z 20. 7. 2010).

Další vývoj argumentace k managementu lesů

Slýcháme často, že v koncepci NPŠ jde o přírodovědné paradigma jako „*volbu přijatou politickým konsensem již vyhlášením národního parku*“. Hned se k tomu připojuje i zařazení NPŠ do II. kategorie národních parků podle IUCN jako čin implicitní. Realita je ovšem taková, že volba II. kategorie nebyla náležitě podložena; vždyť NPŠ neodpovídá požadavkům IUCN pro ni – jeho lesy jsou v naprosté většině ekosystémy kulturními (86 % podle Vršky). Chybí nutná podmínka ekosystémů přírodě blízkých či přírodních. Přestože není splněn předpoklad implikace, zastánci přírodovědného paradigmatu podle P. Šamonila „*implicitně předpokládají, že společenskou objednávkou je národní park II. kategorie*“. Skupinový zájem je vydáván za obecný zájem veřejný. Je to příklad myšlení postmoderní epochy – místo exaktního podkladu se uplatňuje přání, vize či jediná možná pravda. Exemplárním příkladem takové zcela jednostranné volby – na vysoké vědecké úrovni – je knížka H. Šantrůčkové a spol. o šumavských lesních ekosystémech (2010, viz odezvy Lesnická práce 10/2010 a 11/2010). Stejně to

brala doktrína MŽP, aniž by přihlédla k poznatkům vědy, které tomu odporovaly, aniž by jeho představitelé vůbec pomýšleli na veřejné zájmy či chtěli slyšet jiné argumenty. Byl vylučován ohled na cokoliv dalšího – tedy v kulturní krajině ohled na hlediska environmentální a sociálně-politická bez jakéhokoli objasnění možné závažnosti následků. Takovým způsobem vystoupila jak část přírodovědců, tak zvláště intenzivně nadšenci z nevládních organizací (NGO) ekologického charakteru. Horší je, že z moci zákona 114/1992 Sb. až do léta 2009 neodpovídalo ani MŽP ČR za následky svých rozhodnutí, nepodložitelných „*standardními vědeckými argumenty*“. Ani dále odpovídat zásadně nechtělo (viz zápis 59. schůze sněmovny Parlamentu ČR kolem návrhu na vypuštění odstavce /4/ z § 90 zákona 114/1992 Sb.).

Ona předběžná opatrnost lesnického paradigmatu se přívrženci přírodovědného paradigmatu má za „*strach z neznáma*“, který je údajně podle Šamonila vytlačován „*letitými a korektními výzkumy přírodovědců*“. Odborně kompetentní vědecké instituce i experti varovali mnohokrát před následky přírodovědeckých paradigmat, opírajíce se o znalost přírodních zákonů, a to jak ve věci ochrany kůrovcovitých, tak po roce 2003 ochrany přírodních procesů. Jejich prognóza se také naplnila až do rozměrů, které snad zaskočily nadšence i část přírodovědeckou. Vždyť v otevřeném dopisu biologů předsedovi vlády ČR z podzimu 2009 se požaduje dodržení bezzásahovosti v NPŠ – i když za obět kůrovci padnou lesní ekosystémy v jeho zásahové zóně! Vždyť kůrovec původně údajně nebyl schopen velkoplošných zásadních změn struktur lesních ekosystémů a pouhé pochyby o neškodnosti kůrovcovitých u některých členů Vědecké rady NPŠ byly NGO veřejně prohlášeny za zradu (záznam mezinárodního auditu v NPŠ 2002). Jasný podíl ideologie na kauze NPŠ je nesporný a za tento lapsus jsou odpovědné kompetentní státní orgány. Byla dále aplikována představiteli MŽP ČR, přestože roku 2006 byl v odborném tisku takový názor zastáncem přírodovědných paradigmat označen za „*omyl ekologů*“ (Ekologie a společnost. 1/2006).

Přírodovědná paradigmatata údajně potvrzují sumarizace výzkumných výsledků přírodovědců v kauze NPŠ: „*korektně dokladují, že současný „mrtvý les“ je vlastně nad očekávání živý, že minulá kůrovcová kalamita neznamenala destrukci lesa a jeho funkcí*“ (Šamonil LP 11/2010). Jistěže jednotliví specialisté dílčích oborů přírodních věd zajisté korektně dokladují, jak se např. půdní biologie těší z rostoucí biodiverzity půdních mikroorganis-

mů, mykologie co se týká dřevu rozkládajících hub, bryologie z mechů atd. Jakoby unikalo pozornosti, že na desítky let – v příznivém případě – mizejí statisíce stromů – edifikátorů, faktorů životního prostředí v lesích – tedy i funkcí lesa jako složky životního prostředí. P. Šamonil vysvětluje, že „*svou roli zde hrají společensko-etické a filosofické postoje lidí, které nelze dokladovat standardní vědeckou argumentací*“. Má nesporně pravdu. Avšak zůstává poněkud děsivá otázka: co když se jen jednostranné společensko-etické a filosofické postoje skupiny lidí stanou doktrínou státního orgánu a začnou řídit chod státu, třeba nakládání s kulturní krajinou? Politologové konstatují, že míšení společensko-etických a filosofických postojů s vědou je charakteristický jev postmoderní éry při úpadku exaktnosti při vědecké práci.

Biocentrická orientace má kritiku přírodovědného paradigmatu za projev archaického antropocentrického myšlení, které podle něho „*chce přírodu něčemu učit a někam ji vést*“. Pokud se týká problematiky národních parků, lesnické paradigma nic takového nesleduje; naopak, chtělo by říci části přírodovědců, s jakými možnými riziky přírodního působení si v kulturní krajině zahrávají, aniž to možná tuší anebo chtějí znát, když to odporuje jejich společensko-etickému a filosofickému postoji.

Závěr

Za klíčový závěr můžeme mít, že míchat standardní vědecké argumenty se společensko-etickými a filosofickými skupinovými zájmy nevedlo v kauze NPŠ k dobrým výsledkům. Řešit nakládání s lesy NPŠ komplexně není možné pomocí paradigmatu přírodovědného. Nutno tedy jasně konstatovat, že bylo základní chybou uplatňovat je jako doktrínu MŽP ČR, protože tento park není přírodním územím a byl zřízen v kulturní obytné krajině, což by mělo být jedním ze základních hledisek managementu jeho lesů. Dospět k tomuto závěru po dvaceti letech péče o NPŠ je ovšem poněkud skličujícím faktem a výzvou pro konečné řešení kauzy na podkladu skutečností a vědeckých poznatků, nikoli ideologie, šíření jednostranných názorů a potlačování jiných vědeckých poznatků.

Autor:

Vladimír Krečmer

E-mail: v.krecmer2@seznam.cz